

Sokféle szarvas-állatot ismerünk. Megtaláljuk közöttük az egyenes, hajlott, csavart és pödrött szarvúak mindenféle fajtáját, egészen az ágas-bogas agancskoronát viselőig, melyek közül legismertebbek, az őz (rőt), a rén, a gím, a dám, és a jávor.

CSODASZARVAS - JELENÉS

Hunor és Magor ősapáink legendabeli vadászatának szereplője egy csodálatos szarvas-állat, amelynek nyomán a Nimród-fiak új hazájukba találtak. Krónikáinkban az állat fajtájára nem történik pontos utalás, az azonban kiderül, hogy egy addig ismeretlen, sosem látott szarvas-állatról van szó, annak is a nőstényéről.

Kézai krónikájában ezt olvashatjuk: *Történt pedig, hogy a mint egyszer vadászni kimentek, a pusztán egy szarvas ünőre bukkanának, melyet, a mint előttök futott, a Meotis ingoványaiba kergetének.*

A Képes Krónika hasonlóan fogalmaz: *Történt egy napon, hogy vadászni indultak, és a pusztában egy szarvasünő bukkant fel előttük; az menekült előlük, ők pedig a meotisi mocsarak közé is követték.*

A Tarih-i Üngürüşz szerint Nemród együtt vadászott fiaival, akik „... mindenféle vadat kémleltek, s egyszer csak egy csodálatos vad tűnt fel előttük, amely csodálatos színekben pompázott... Sem a nevét, sem a fajtáját nem ismerték.”

Nimród Babilonban uralkodott, és nyilván jól ismerte az ottani állatvilágot, így a legendabeli szarvas-állat csak olyan élőlény lehetett, ami a mezopotámiai térségben ismeretlen volt. A mocsaras, ingoványos területeken is otthonosan mozgó állat nőstényének jellemzője, hogy szarvat visel.

Ennek megfelelne a rén, mégsem számolhatunk vele, hiszen élőhelye, a magas észak, nem szomszédos a kisázsiai térséggel. Az ugyanitt élő jávor tehene pedig nem visel agancsot. A *Cervus* rendbe tartozó gímszarvast ismerhették a folyamközben is, ráadásul a tehene ennek sem hord agancskoronát, ahogy a dámszarvas nősténye sem, így ezek sem jöhetnek számításba.

Az eurázsiai térségben élő szarvas-állatok közül így már csak az őstulok és a bölény marad, melyeknek mindkét nemű egyede szarvval van fölfegyverkezve.

Az őstulok (*Urus* vagy *Thur*) jellemzője a hatalmas szarv, amiről korabeli források úgy emlékeznek meg, hogy közte három megtermett ember kényelmesen elfér. Ez pedig olyan sajátosság, amiről a krónikásnak tudnia kellett. Ennek az őstuloknak az elterjedési területe magában foglalta Európát, Középső- és Elő-Ázsiát, délen pedig

Mezopotámiáig, ill. Palesztináig kinyúlt, így aligha lehetett legendánk csodálatos vadja.

Az európai bölény (*Bison bonasus*) valamikori élettere kelet felé Indiáig terjed ki, dél felé a Földközi-tenger jelenti elterjedésének természetes határát, így az ókori Folyamközben bizonyosan nem ismerték.

Európai bölény

Az európai bölényről a következőket tudhatjuk:

- Az erdős sűrűségeket kedveli, ugyanakkor otthonosan mozog mocsaras, vizes területeken, amin átgázol, vagy úszik.
- A csorda vezére mindig egy idős tehén.
- Az únő a párosodás után kilenc hónapra ellik, rendszerint május végén, vagy június elején.

A kilenc hónapos vemhesség megejtően emberi léptékű, joggal vívhatta ki elődeink csodálatát, az pedig már több mint különös, hogy az ellésre éppen az ikrek havában kerül sor (május... -június ..).

Hunor és Magor, Enéh fiai ikrek, és a csodás únőt, az ismeretlen szarvas-állatot együtt vették üldözőbe.

A bölényt hagyományosan ketten vadásszák. Ókori írások számolnak be a bölényvadászatokról, ami az uralkodók kiváltsága volt. Az egyik vadász magára vonta az állat figyelmét, a másik pedig lesből rátámadt és lándzsájával ejtette el.

A Római Birodalomban nagy dicsőséget szerzett magának, aki vadonélő bölényt elejtett, a fogságban nevelt példányokkal pedig gladiátorok küzdöttek az arénában, életre-halálra.

A megvadult bölénybika tör-zúz maga körül mindent, feltúrja a talajt, ennek nyomán alakulhattak ki máig használt névváltozatai, a taurus (túrós) és a toro (törő).

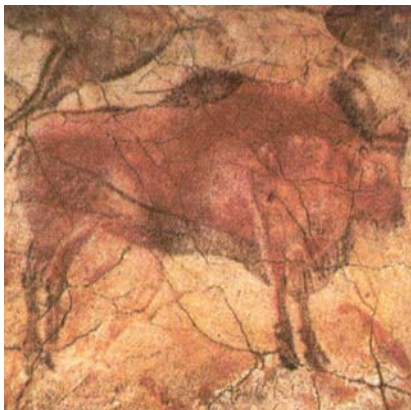
A középkorban lovagok és főurak kiváltsága volt a bölényvadászat, de nem sokáig, mert a művelt nyugaton hamarosan kihalt. A Brit szigeteken már a 11. században kivadászták, és a kontinensen sem maradt fenn sokáig, csupán még párszáz évig.

Nálunk a 18. században még általános a nagyobb erdőségeekben, legtovább Erdélyben maradt fenn.

Erdélyi bölény

Az ember és a bölény sok ezer éves viszonyáról jó tájékoztatást nyújtanak az őskori barlangfestmények. A Lascaux és az Altamira barlangok ábrázolásai előtt levehetjük a kalapunkat.

A szarvasállatok hímjét bikának nevezzük, mivel szarvával, vagy agancsával öklel-böklel, vagyis bök. A bökö – bika – bak – bakó – baka stb. névalakok az életet kioltó és életet adó képesség kifejezői. A bakok, bikák mindig élethalálharcot vívnak a nemzés jogának megszerzéséért, vagyis élet és halál fölötti hatalom birtokosai.

A nőtényszarvas az élet adásának szent feladatára rendeltetett. Neve: únő, a női minőség jelölője lett. Nemzetünket életrekeltő ősanyánk neve is Únő (Enéh), vagyis a Nő, aminek iN, iNa alakváltozatai az európai nyelvekben is a nő jelölésére szolgálnak. (A hunok a tehenet In-nek nevezték, becézett alakja: Inke. A tejet adó únő neve tej-únő, vagy tej-ín volt, amiből a tején, majd tehen név kialakult.)

Az Isteni ősanya ÉLŐ ŰNŐ, a mi *Tündér Ilonánk*, a görögök *Helénája*, és a szlávok *Jelenája* rendszerint szarvasűnő alakban jelenik meg. *Jelenés* szavunkat innen származtathatjuk. A jelenés minden esetben Istenői megnyilvánulás. Korábban csodaszarvas képében történt a szent helyek kijelölése, majd — a kereszténység széleskörű elterjedése után — a Mária-jelenések sorozata következett.

A Fatimai Jelenés

A Képes Krónikában két helyen is találkozhatunk a csodaszarvassal, közülük az egyik a legendás szarvasűzést ábrázolja. A szarvas itt nem visel koronát, hiszen a szöveghez híven űnőnek kell lennie, mégis érződik valamiféle bizonytalanság az állat fajtáját illetően. A feje szinte rejtve van, és a háttér bokrainak ágazata azt az érzetet kelti, mintha agancsos állatot látnánk. A festő így nem foglal állást, rábízva a nézőre a megfelelő állat elképzelését. A képen jól látható a vadászat munkamegosztása, az egyik vitéz kutyákkal hajtat, a másik pedig lándzsával készül a vadat elejteni. A háttérben segítkező ősz öregember akár maga Nimród is lehet.

A másik csodaszarvas esemény későbbi korban játszódik, amikor is László herceg (a majdani Szent László) és testvére Géza király gyertyás-szarvú, agancskoronás szarvas-jelenés tanúi lesznek, aminek emlékére később fölépítetik a váci székesegyházat. A szarvas itt teljes agancspompájában mutatkozik. A háttérben két vitéz lebeg, egyikük a szarvasra céloz íjával, de közben felénk néz, eszébe sincs a szarvasra lőni. Bennük nemzetőseinket vélhetjük fölfedezni. A két arc nyilvánvaló hasonlósága az ikerfiúkra, Hunorra és Magorra utal egyértelműen, szépen példázva az egykori csodás *jelenés* újraismétlődését.

A bölényt őseink szent állatként ismerték meg tehát, ezért neve az égi ősanya névváltozataként alakult ki. Élő Űnő – Elin, majd Belin lett, a magyar nyelvben szokásos játékos szó párosítások módjára, mint pl.: egyedem-begyedem, encsem-bencsem, ugri-bugri, ingyom-bingyom stb.

A bölény nálunk használt névalakjai, a *böliny*, *belénd*, *bilind*, *belánd*, *begye*, *begyén*, *begyény*, és *begyin* megengedik az eredeti forma, a belin feltételezését. A belénd változat nem véletlenül hasonlít a mérges bogycsúcsú növényre, a beléndekre. Az összetett szó ek végződése az ük változataként (ük-ik-ek stb.) utód, vagy fia értelemmel bír, így a növény neve szó szerint: bölény – fi. Ez a névalak talán elhallás folytán keletkezett a bölényfű névből, hiszen a fű és a fi könnyen összetéveszthető, vagyis a belénd-fű, beléndfi helyett a könnyebben kimondható belénd-ik, vagy beléndek változat terjedt el. (Ez természetesen nem szláv eredetű szó, mint ahogyan a bolond sem az, amit arra az emberre mondanak, aki a belénd levétől vált beléndessé, bolondossá.)

Legendáink meg nem nevezett fajú csodaszarvasa tehát bölény lehetett, amit talán igazol egy moldvai román népmondaváltozat, amely szerint egy bizonyos Drágos nevezetű „értelmes és vitéz férfi” társaival egy csodálatos bölényt követve talált új hazának alkalmas területre, ahol a leölt bölényt elfogyasztották. Később Szent László engedélyével erre a helyre települtek népükkel a Máramarosból. Így kerültek Moldvába, fejedelmi pecsétjükön bölényfejjel (Horváth Lajos Turán Új I évf. 3. szám. 1998.) Moldávia címerében ma is ott a bölényfej, ami a csodás honszerzésre emlékeztet. Moldávia eredeti népe amúgy hun maradék, nevük is hun-magyar eredetű: maradvány- morodván- molodván- moldován.

A legtöbb sztyeppe-i rokonnépnél találkozunk ősmondánk valamilyen változatával, egészen az ujjurokig, ahol Tartar és Mongol a két testvér.

A legendaváltozatok széles körű elterjedéséből a hivatalos tudomány azt az elhamarkodott következtetést vonta le, hogy ősmondánk „természetesen” nem tekinthető történelmileg igazolt eseménynek, csupán egy „nemzetközi”, és mindenütt elterjedt eredetmonda-változat átvétele a török népektől.

Márpedig mind Nimród, mind fiai valóságos személyek voltak, amit egészen biztosan igazol a két testvérnép, a hunok és a magyarok történelmi valósága. A sztyeppe-i népek ebből a kultúrkörből váltak le, majd felszívódtak idegen etnokulturális és antropológiai közegekbe, lévén belőlük törökök, tatárok, így az ősi mondának csak részleteit, vagy torzult változatait találjuk meg náluk.

A mi csodaszarvas-mondánk azonban teljességében maradt fenn. Őseink háziállat állományában döntő többségben találjuk azokat a fajtákat, melyek mindkét nemű egyede szarvat visel (szürke marha, racka stb.), amivel szarvasűnő ősanánkhoz válnak hasonlónak. A szarv megléte a nőstény állaton a hímmel való egylényegűség kifejezője, az ősi szkíta hagyományokból eredő mellérendelő viszonyú párkapcsolatot idézi meg, ami a magyar emberpárt napjainkig jellemzi (férj-feleség). Csodaszarvas legendánk tehát jogos örökségünk, amit a kezdetek óta máig megőrzött a Krónikai és a szájhagyomány.